

Миленко Пајић

ДЕНДИЈЕВИ ЗАПИСИ

(читајући *De profundis* Оскара Вајлда)

ТАМНИЦА. Слободни људи имају много предрасуда о тамници. Да је тамница страшно место. Да је тамница ужасно скучена. Да сужња у желуцу и у дробу затвора и полако вари досада. Да се у тамници ништа не дешава... И сијасет глупости (мрзи ме да набрајам). Али, тамница има низ значајних предности у односу на *слободу* спољњег Света. То обични људи (ако ћемо право: незаслужено слободни) не виде, не знају, па не могу ни да цене. Пре свега, овде, у тамници имам слободног времена колико год хоћу. Формално, ја нисам слободан, не излазим из ћелије, али суштински – слободан сам како сам и био. Не крећем се, сем четири корака од врата до прозора и четири корака од прозора до врата. Какве сам само дивне шетње извео, доживео, приуштио себи, не помаљајући носа из самице. Нико не може да зароби моју уобразиљу! Она овде ради још боље него напољу. Паметном, маштовитом човеку никада није досадно. Те тако, пошто сам сачувао своју интелигенцију, своја сећања, пошто памтим читаве томове поезије, филозофије и чувених дела романијера, како ми онда може бити лоше? Како?! Ја сам богат човек! Био сам богат напољу, богат сам и унутра. Своје лично, приватно, субјективно богатство сачувао сам у себи. Нико ми га не може отети. Нико ме га не могу поклонити (осим, можда, својим читаоцима). Тако је то. Моје време је бесконачно. Претворено у новац оно је и даље златно (само што не звецка). Шушка

перо по хартији, шушка мој брат пацов под креветом. Шушкају странице књига које прелиставам при свећи. Чувари су били довољно промућурни да ми дотуре књиге (много књига, које прво прегледа и куша онај зубати створ чије је легало унутар моје постеље). Да ми дотуре довољно папира и прибора за писање. Могу се дописивати и са краљицом мајком (само кад бих хтео). Знају, мангупи, да ћу их богато наградити кад изађем одавде. Ништа ми не фали. Мој јадни стомак, који је сварио читава јата птица и читава говеђа крда, тихо се одмара на корицама сувог хлеба и на мрвицама које пажљиво скупљам на својој скромној (прескромној) трпези. И захвалан ми је, веома захваљан. Моја жеђ налокала се бурадима вина, цистернама пива, боцама алкохола и бочицама горког отрова. Сада ми је хладна вода из улубљене чаше слађа од меда. А жене, питате ви. А мушкарци? – додајем ја. Шта је са свима њима који су вечито били у мом друштву; који су се борили (и девојке и младићи), који су гинули да ми се приближе. Сећам се свега, свих њих. Имам посебан свежањ хартије у који уписујем све љубавнице-ке које сам икада срео. Каква је то галерија! Какав хор гласова, усана, очију... Какав је то посао! А уједно и забава. То вам је моја тамница. Када бисте могли да прочитате ове моје редове, ви бисте се отимали да своје казне одслужите заједно са мном. Или у ћелијама десно, лево и преко пута моје. Моји суседи су врло занимљиве личности: убице, силоватељи, пљчкаши банака, дивно друштво. Водимо учене разговоре. Бележим њихове приче, њихове животе (то је она смеђа врећа, већ се надула од гомиле исписаног папира). Ко није пожелео да опљачка банку? Ко? Нико! Хоћу рећи: сви! Банкари пљачкају вас, ви заскочите њих. То је сасвим легитимно. Закон штити њих, памет, брзи прсти и хитре ноге, штите вас. Снабдевам се знањем које не бих никада себи приуштио да нисам доспео у Доње одаје. У доње Кругове Пакла. Али, Пакао гори, светли, греје. Одавде излазе усавршени, дипломирани крадљивци. Тамнички Универзитет никада није престајао са радом. Овде су скуцкани преврати, одавде су обаране владе, подстицане или вођене револуције. Тамница вам је, драги моји, једно честито и узбудљиво место. Све зависи од вас самих, да ли сте само пролазник, залутали посетилац или огуглали повратник. Себе могу назвати теоретичарем мардеља. Са звањем Дипломирани Усамљеник универзалног смера. Разводник страже лично, консултује ме када жели да промени јеловник. Са соје на мркву, стругану. Или са трулог купуса на рен,

цеђени. О томе одлучујем ја, а решавамо сви заједно. Са иследником почео сам партију шаха одмах по хапшењу; играмо по један потез месечно и још смо на отварању. За једног полицајца овај државни чиновник не игра лоше. Чак шта више! Био бих задовољан и ремијем, дотле је дошло... Но, на посао, драги моји. Шта ћемо даље? Жене, суседи-осуђеници, мушкарци, чувари, затворска посада, писмо, глава...

СУСЕД, ЛЕВИ. Ја сам болестан човек... Зао човек... Био сам лош чиновник. Осион, груб. И у томе налазио задовољство. Да кињим странке, да их злостављам! Никад нисам оклевао. Зато што мито нисам примао, морао сам то нечим другим надокнадити... Шкрипао сам зубима и осећао бескрајну насладу кад год сам могао некога да изнервирам, да огорчим... Знаш ли, господине, шта је била суштина моје љутине? Баш у томе и јесте ствар. У томе је и била највећа гадост. Чак и за време најжешће љутине признавао сам себи – да, не само што уопште нисам зао, него нисам ни озлојеђен човек. Да само на празно плашим врапце и тиме се забављам... Касније, то је извесно, шкргутаћу зубима на самога себе. Патићу неколико месеци од несанице. Стид ће ме нагризати. То ми је навика... Рекао сам, малочас, да сам био зао. То ја само лупам. За инат сам лупио. Напросто, ја се само измотавам. И да хоћу никада не могу да будем љут. Сваког часа ја осећам у себи много, превише супротних елемената. Од тога просто кипти у мени... У ствари, не само што нисам умео да будем злобан, ја нисам умео да постанем било шта. Ни лош, ни добар, ни подлац. Ни јунак, ни имбецил. Чак ни инсект... Паметан човек, заиста, не може, тек тако, да постане било шта. То може само будала. Човек 19. века мора поглавито бити бескарактерно биће. То је његова морална обавеза. Мени је сада четрдесет година. То је читав живот. То је најдубља старост. Живети више од четрдесет година, то је непристојно. Бљутава, неморално! Ко живи дуже од четрдесет година? Казаћу вам ко. Будале и хуље!... Ви, господине, мислите да желим да вас засмејем? Не, никако. Ја уопште нисам весео човек. А ако вас узнемирава, раздражује моје брбљање, можда ћете се запитати: ко сам ја? Ко је овај досадни човек? Одговорићу вам: ја сам државни чиновник. Ступио сам у службу само због хране, да бих имао шта да једем. Прошле године добио сам наслеђе од шест хиљада фунти. Истог часа поднео сам оставку... Настанио сам се у једном ћумезу. Моја

соба је ружна, бедна. Клима ми шкоди, а живот у граду је скуп. Знам ја то, али нећу отићи одавде. Нећу да одем... Сасвим је свеједно да ли ћу отићи. Или нећу отићи. Зар не? Сада ме још ограничавају ове гвоздене решетке. У јадном су стању. Захрђале, климаве. Али, још увек довољно чврсте...

КАКО ОНА/ОН САДА ИЗГЛЕДА? Нисам је срео јако дуго. Године су прохујале, затим и деценије. Не знам ништа о њој. Последњи пут видео сам је поред оградe интерната. Чувала је своје стадо оваца. А штићеници Завода „Свете деве Марије” гађали су је каменчићима. (Међу њима био сам и ја; стид ме је; стидим се и данданас.) Имала је дугу, смеђу косу сплетену у кике. Њене плетенице биле су покривене лепом, црвеном марамом. Са везеним украсима, познатим као *йокрстишца*... Њених очију се не сећам, али осмех добро памтим. Имала је крупне беле зубе, који су блистали. (Можда је на њима било и мало трагова млека?) Сада је, замишљам, проседа, обучена старомодно, по давно заборављеном обичају. А на лицу видим јој умор од живота.

Друји. Он увек избегава мој поглед. Свачији поглед. Склања ружне очи, па делује да је духовно ограничен, приглуп. Сплетови крвних судова на беоњачама магнетски привлаче туђе погледе. Црвене и плаве жилице чине чудне цртеже у којима се види колико његова душа пати. Кржаве, неиспаване очи не виде ништа, али казују много. Очне сфере превише су испупчене, од неке неизлечиве болести. Не тешке (нема болова), али мучне (около је густе, непробојни, вечни мрак)... Те очи памтим тако дуго. Њихов облик ме збуњује. Оно што би било нека врста отока, можда је питање наслеђа? Порука неког далеког претка погрешно је разабрана и те очи постале су злослутне. Увек су постављене некако необично, неочекивано. Као да гледају унутра, у себе. Или, устрану, поред саговорника, ни у кога... Није леп као што слепци могу бити. Одавно више није ни хитар, иако и даље зна положај свих предмета и намештаја у својој колиби. Промукао му је глас. Али и даље изгледа довољно поносно да с лакоћом носи своје животно бреме.

Трећа. Једина која је имала пегаво лице. Боље знам сваку пегу коју сам пољубио него цело лице на коме се трзао осмех, слатки осмехчић, као грч, као затезање коже на образу. Читала је дебеле књиге које су увек лежале у њеном крилу. Волела је да ми чита или препричава љубавне романе. Њен глас, позајмљен од

СУСЕД, ЛЕВИ. Ако се питате, господине, како то да нисам постао инсект, одговорићу вам. Признајем да сам много пута пожелео да будем буба. Јеленак са дивним роговима. Достојанствен, увек добро изгланцан. Вилин коњиц, лепршав, непредвидив. Елегантан, разигран, готово прозиран. Стршљен, господар висине. Луди витез који изненада напада и задаје смртоносни ударац. Мрав, ужурбан, радишан, вредан. Увек у великом послу. Преплашен да замак који гради неће бити на време завршен... Или бар домаћа мува на коњској балези. Она која оставља црне тачке на прозорима и на огледалима. Она која нам марљиво исписује кратка писма од само неколико савршених тачака. Тако јасно, сажето, а опат, нико их не разуме. Не, ни црна, чупава, собна мува. Ни она. Ни ње се нисам успео удостојити. То је болест. Сви смо ми болесни. Ја сам много болестан. Да немам своје бројне болести, ко бих био? Ја се поносим с њима, а да право и не знам колико их је на броју. Могу вам рећи тек толико да је шест мојих бољки смртоносно. Само је питање која ће се од њих најбрже развити. Која ће прва стићи до зреле фазе. И која ће ми, најзад, доћи главе... Тако вам је то, добри мој господине. Ја нисам било ко. Ја нисам обичан човек. Од свих болесника на Свету, само ја сам оболео од 27 обичних обољења (кијавица, назеб, пливкови између прстију, свраб у коси, стидне ваши). И шест фаталних. С тим да и неке од оних 27 претендују да постану неизлечиве. Прво су досадне, па константне, па поновљене више пута, па – кврц! Нема ти спаса! ... Шест пута сам имао запаљење плућа. Надам се да ће седмо бити достојно коначне дијагнозе. Кад смо већ код запаљења, имао сам их много, а само од запаљења мозга patio сам три пута. Сам Господ зна како сам претекао! Вероватно још рачуна на мене. Да ме претвори у какву згодну бубу? Ако ништа друго, оно бар у бубашвабу...

МАШИНА КОЈА ХОДА. Манекен корака. Никакав костим није заклањао њен ход. Балет је нешто сасвим друго. Ходамо сви, најбоље и најспретније што умемо. Али ова наивна балерина унапредила је (женски) ход у нову уметност... Верујем да је и сада све остало исто. Ход који је она имала био је вечан. Одувек је знала да хода као жена. Не, неки грам овде или онде не би ништа променио. Можда би, чак, учинио да се њен ход доживљава као обиље, богатство, расипништво. Жена која хода. Ходајућа страст! У њеним стопама топи се снег. У њеним корацима егзо-

тичне птице свијају гнезда. У њеним стопалима, ах, у њеним стопалима зачињу се нове врсте пужева голаћа (розе боје)... Чудо једно шта може да учини жена која хода! Или ход жене која воли...

Јегва је се сећам; а била је најважнија у мојој младости. Запазио сам да моја меморија има своје периоде и фазе, слично плими – осеци. Нешто јој лако прионе уз зидове ходника и обале канала, а нешто избледи без разлога, склизне, сроза се на дно заборавља... Њена страст ме је дизала, васкрсавала. Иста, њена страст уништавала ме је, потапала, давила. Дивља страст једне даме која је у јавности важила за хладну, уздржану. Препотентну. Само ја знам шта је било иза те маске. Можда само ја... Прошло је довољно времена да се њена ексцентричност претвори у нешто болесно. То ме је одувек плашило. Њено треперење у младости било је дивно. Али, на дуже стазе, немогуће, неиздржљиво. Тога се и бојим. Да њени танани нерви нису издржали. Да је њена хињена хистерија прерасла у нешто горе. Да се отела контроли, да је постала нешто страшно, нешто ужасно...

Пијам се: да ли је срећна? Волео бих то да знам. Било би лепо да је бар она срећна... Дивно, женствено биће у телу крупном, атлетском, готово мушком. Са пар детаља, руж, лак на noktима, нешто накита, која шнала, набор хаљине, постајала би женско. И то какво – женско! Широки дланови нису сметали, напротив... Заобишао бих некако своју слутњу да се променила, да је отежала, олењила се, родила дете, принцезу... Дах јој још мирише на скупи парфем и на дуван холандских морнара... Она је прва жена која сама вози аутомобил. Задигне слапове својих сукњи и притиска педале гаса и куплунга (или ће то бити у следећем њеном животу?). Живи сама у граду, путује по Свету. За њу, Свет је лепо уређена башта у којој се увек нађе лепих усамљених стаза (које се рачвају) за шетњу под сунцобранима од истарске чипке. Била је у Новој Енглеској, у Америци. Вратила се отуд иста, без икакве претеране приче о Новом Свету.

Коса-ореол. Ако је ишта било слично савршеној облини кациге на неком скафандру или сферичном ореолу стакленог акваријума, то је био облик њене фризури. Када је она задовољна, то значи да је постигла сјај и тежину мермера... После свега што се десило у Свету и у њеном животу, она се стиди својих раних, изванредних достигнућа. Све оно што јој је сада при руци (лак за косу, учвршћивач, хемија-оксижен и још 300 чуда) недовољно је, јер нема више њене воље да се допадне, да засени...

Одједном се испоставило да је она малена, ниског раста, да је више никакве потпетице не спасавају. Тако је од обесне, постала несигурна, лелујава. Затим, плачљива. Таква је била и остала... А шта је, онда, тако привлачно на њој? То остаје тајна, као што је и онда било. Сасвим мала тајна. Али, тајна...

СУСЕД, ЛЕВИ. Нормалан човек је глуп. Зашто? Зашто мора бити глуп? Зато што га празна глава штити од искушења. Глуп човек седи с миром. Гледа своја посла. Ни у шта се не меша. Глуп човек може поживети и двеста година. И живео би толико да му се тело толико не похаба да више не може да функционише. Нема болести, нема разлога. Сем дотрајалости. Све се излизало, памет излапела. Али он, колико је глуп, и даље би живео. Ништа не примећује. Не види да одавно нема никаквог разлога његовом опстанку и боравку на Свету. Све у њему, а и око њега бесмислено је. Њега то не брине. Он је вечни глупак, Бог да му душу опрости. И кад буде умро, он неће ништа приметити. Таквом човеку ја завидим. То је достигнуће, еталон, камен. А од свих каменова – мермер. Можда је и врло лепо бити глуп. То се види голим оком – да ужива у глупости, да му је красно. Толико их се већ намножило да и сам размишљам да им приступим. Не питам колико кошта. Платићу, ризиковаћу. Лоботомија? Лоботомија... Гле среће, глупака! Све ти је равно до Косова. Баш те брига што је неко паметнији кад си ти глуп. И у својој глупости безбедан... Јер шта чини наводно паметан човек? Он сумња, он се плаши, он нема апетит, није му ни до чега. И кад га закупе све сумње и сви страхови, он постане – миш. Зна човек шта се десило, није глуп. Од своје силне памети претворио се у миша. Бар је толико паметан да схвати своју ситуацију и да пристане да буде миш. Шта ради тај човек-миш? Он је увек увређен, запостављен. Нико га ништа не пита. Заболи то миш-човека и он пожели да се освети. Јер, у оној сивој, репатој мрвици што дрхти у ћошку, може се закупити много злоће. Више но у обичном глупаку. Он би да злом узврати на увреде које трпи са свих страна. Подређени положај миша у канабету гризе га гнусније но глупака његова истинска, природна глупост. Миш грицка семење и труње у својој рупи и смишља освету. Али, каква може бити његова освета?! Никаква. Он се напреже, он се гризе-глође не би ли из свог микрокосмоса провалио у макрокосмос који му смета и где би требало да се одвије та његова мегаломанска освета.

Мали миш, ексцентрик, занео се идејама. А једна од страшних идеја које су људи већ одбацили и презрели јесте: да је прелазак из сфере у сферу немогућ, из врсте у врсту, из Света у свет. Свако остаје тамо где је рођен. Миш у мишијем Мишелуку, скакавац и Рукавцу, човек у свом Свету. Нема физичког преласка из димензије у димензију. Математика може оперисати са вишедимензионалним светом. Мудраци могу замишљати Светове другачије од нашег. Али не могу отићи преко границе. Не могу живети у њима...

СУСЕД, ЛЕВИ. Слушам вас данима и ноћима. Слушам и ћутим. Могао бих да вас забовим мојим причама. Оне су много занимљивије од испразног умовања. Шта је тамница? То неће схватити нико ко није био тамо. Џаба му памет и одабрана литература... Господин који набраја жене из свог прошлог живота, тако је досадан, наиван. Сви смо гледали, а мало нас је деловало. Освојити једну жену, то је исто као покорити једно Царство. Али, колико Жена, колико Царстава је потребно да (обичан) човек постане Казанова? Да прост војник постане Александар Велики! Атила, Бич Божији?! Да не помињемо мале, али амбициозне силнике који су начинили много зла, а ничим нису били задовољни. Ништа нису довршили до краја... Овај јадник који покушава да се преобрази у циркуску буву или бар у миша са очима-чиодама, он ми је дражи. Он ипак зна своју меру. Његова мера је ситна, мала али достижна. Лако, много лакше, достижна у бистрим мислима... Зато вас лепо молим, господо заточници, да се малко примирите. Да се дозовете памети. Овде има људи који желе да одспавају, да се бар на час препусте сновима. А ви брбљате и брбљате, цитирате један другог, заносите се непостојећим знањем, трућате о идејама које ништа не вреде... Молим вас, ућутите бар неколико сати, бар до сванућа. Да се мало одморим од вас будала, грешника, инсеката, мишева и остале фантастичне менажерије... Мир, тамо! Мир!...

РЕЧНИК. Напишем, одложим, заборавим. Читам поново. Чудим се?! Ко је то, из мене, говорио?! Не сећам се својих (лепих, чудних, као туђих) мисли. Зато је измишљено писање (да се баш све не заборави). Да се подсетим шта сам, у једном трену, помислио. Ако је то, уопште, битно... Послао сам и неколико писама, одавде, одоздо. Из жабље, из пацовске перспективе. Из дубине.

Овде сам открио наличје свог живота. Био сам силник, расипник. Био сам обестан, охол. Тражио сам (наводно) нешто (себе?) по Целом (целцатом) Свету. Нисам ништа нашао. (Од тад поштујем Ништа. И пишем га, из поштовања, великим словом: *Нишџа*.) Имао сам слободу, богатство. Пријатеље, Ближње. Све ми је било досадно. А досада се одједном претворила у гађење. Досада, досада, па – гађење... Досада, мука, гађење, отприлике тим редом... Међутим, доспевши овде, Доле, одједном – схватио сам све. И ко сам. И шта сам. Тј. да уопште није битно: ни ко сам, ни шта сам. Пронашао сам ослонац и смисао. Тек када сам сишао довољно Дубоко. Открио сам смисао патње. Препознао лепоту туге. (Види *Речник*.) Сада знам колика је слобода у тамници. Сада знам колико мржње има у љубави. И обратно. Сада знам... Али, коме то треба? Ко мари за једног бедника из Дубине? Ко?! Нико!...